

JONAS LANKUTIS

Lietuvių literatūros, dramaturgijos tyrinėtojas, kritikas.

Gimė 1925 m. vasario 8 d. Gargžduose, Klaipėdos r. Mirė 1995 m. kovo 5 d. Vilniuje, palaidotas Antakalnio kapinėse.

J. Lankutis mokėsi Gargždų progimnazijoje ir 1947 m. – Klaipėdos gimnazijoje, kartu dirbo rajoninio laikraščio Kultūros skyriaus vedėju. Šiame laikraštyje paskelbė pirmąsias publikacijas literatūros klausimais. 1948–1953 m. Vilniaus universitete studijavo lietuvių klubą ir literatūrą, aktyviai reiškėsi to meto literatūrinėje kritikoje. Trejus metus (1950–1953 m.) dirbo savaitraštyje „Literatūra ir menas“. Nuo 1954 m. – Rašytojų sąjungos narys. Įgijęs literatūrologo patirtį, 1953 m. J. Lankutis įstojo į SSRS Mokslų akademijos M. Gorkio pasaulinės literatūros instituto aspirantūrą Maskvoje. 1956 m. apgynė filologijos mokslų kandidato disertaciją. Tais pačiais metais grįžęs į Lietuvą, tolesnę mokslinę ir kūrybinę veiklą visam laikui susiejo su Mokslų akademijos (MA) Lietuvių kalbos ir literatūros institutu: 1956 m. – Lietuvių literatūros sektoriaus jaunesn. mokslinis bendradarbis, 1957–1980 m. Tarybinės lietuvių literatūros sektoriaus vadovas. 1975 m. apgynė filologijos mokslų daktaras. 1976 m. išrinktas Mokslų akademijos nariu korespondentu. J. Lankutis aktyviai dalyvavo respublikos ir instituto visuomeniniame gyvenime: buvo LSSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumo, žurnalo „Pergalė“ redkolegijos, kelių meno tarybų narys. 1980 m. pasikeitus MA institutų ir įstaigų struktūrai, J. Lankutis tapo instituto Tarybinės lietuvių literatūros skyriaus vadovu. 1984–1992 m. instituto (nuo 1990 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) direktorius. 1985 m. išrinktas Mokslų akademijos tikroju nariu, 1986 m. – MA prezidiumo nariu.

6–7 dešimtmečio dideliuose literatūrologijos darbuose „Lietuvių dramaturgija: Kritikos etiudai“, (1958), „Socialistinis realizmas lietuvių literatūroje“ (1959), „Literatūra ir humanistiniai idealai“ (1963) yra tam metui būdingo primityvaus sociologizmo, bet skatinamas literatūros atsinaujinimo procesas, pabrėžiama konfliktiškumo svarba dramaturgijoje.

Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio literatūrologinėse studijose literatūros procesą traktavo kaip nacionalinių tradicijų tąsą ir tautinės savimonės pasireiškimą. Pabrėžė etinę, auklėjamąją literatūros funkciją, humanistinių vertybių svarbą kūrinio meniškumui. Didžiausias mokslininko

inašas – į dramaturginio pobūdžio literatūros tyrinėjimus – parengė monumentalius dramaturginės literatūros studijų darbus: „Lietuvių tarybinė dramaturgija“ (1983); „Lietuvių dramaturgijos raida“.

Parašė monografiją „Vincio Mykolaičio-Putino kūryba“ (1961, papildytas leidimas 1973, 1986), Rašydamas jis daug bendravo su V. Mykolaičiu-Putinu. 1979 m. J. Lankutis perdavė savo korespondenciją su V. Mykolaičiu-Putinu Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraščių skyriui. Kiti stambūs veikalai – „Lietuvių dramaturgijos raida“ (1974, papildytas leidimas 1979), „Lietuvių tarybinė dramaturgija“ (1983), „Lietuvių dramaturgijos tyrinėjimai“ (1988), studijos „Justino Marcinkevičiaus dramatinė trilogija“ (1977), „Etiudai apie Juozą Grušą“ (1981), „Rašytojų siluetai“ (1984), „Literatūros procesas“ (1984), „Lietuvių egzodo dramaturgija: 1940–1990“ (1995), monografinės apybraižas „Eduardo Mieželaičio poezija“ (1965, papildytas leidimas 1971), „E. Mieželaičio „Žmogus“ (1965, rusų kalba), „V. Mykolaitis-Putinas“ (1967, rusų kalba), „Lietuvių tarybinės literatūros panorama“ (1975, rusų ir anglų kalbomis), apžvalga „Justino Marcinkevičiaus poetinis pasaulis“ (1980, rusų kalba), „Monografiniai etiudai: Juozo Grušo ir Justino Marcinkevičiaus kūrybos bruožai“ (1987). Knygos „Lietuvių rašytojai Didžiajame tėvynės kare“ (Kostas Doveika, Jonas Lankutis, 1967), „Tarybų Lietuvos rašytojai: M–Ž“ (Juozas Baltušis, Jonas Lankutis, Alfonsas Maldonis, 1977). „Interviu su rašytojais“ (Alfonsas Bieliauskas, Jonas Lankutis, 1980), „Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje“ (Juozas Baltušis, Kostas Doveika, Jonas Lankutis, Juozas Laurušas, 1983), „Komizmas lietuvių tarybinėje prozoje“ (Algis Kalėda, Jonas Lankutis, 1984). „Lietuvių literatūros istorijos (Kostas Korsakas, Bronius Pranskus-Žalionis, Jonas Lankutis, 4 tomai 1957–1968, 2 tomai 1979–1982, 1977 rusų kalba) vienas autorių ir redaktorių.

Akademiko veikalai buvo įvertinti LSSR valstybinėmis premijomis 1969 m. ir 1976 m. 1975 m. suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. 1995 m. J. Lankutis apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-ojo laipsnio ordinu.

„Atėjęs į literatūros kritiką pirmuoju pokario dešimtmečiu, laikėsi tam metui būdingų principų, tuo pat metu teigė konfliktiškumo svarbą, palaikė literatūros atsinaujinimo reiškinius, prasidėjusius šeštojo dešimtmečio viduryje. Į sovietinės literatūros procesą įtraukė Vincio Mykolaičio-Putino kūrybą, prie kurios vis grįždavo laisvėjant atmosferai (trys pataisyti ir papildyti monografijos „V. Mykolaičio-Putino kūryba“ leidimai). Akademikas J. Lankutis aktualizavo kitus pokario metais nutildytus autorius: P. Vaičiūną, J. Grušą, K. Inčiūrą. Prasidedant aštuntajam dešimtmečiui, literatūros procesą modeliavo kaip nacionalinių tradicijų tąsą ir tautinės savimonės manifestą. Monografijoje „Lietuvių dramaturgijos raida“ (1974 m., papildytas leidimas 1979) akcentuojama ne tik rūšinė ir žanrinė dramaturgijos specifika, bet ir žanro raidos paliudytas kultūrinio tautos bendrumo fenomenas. Knygoje „Justino Marcinkevičiaus dramatinė trilogija“ (1977 m.) tyrinėjimo objektas vadinamas šiuolaikinio nacionalizmo epu, o jo autorius pristatomas kaip „vienas pačių giliausių tautinės mūsų savimonės reiškėjų“. „Etiudai apie Juozą Grušą“ (1981 m.), „Lietuvių egzodo dramaturgija 1940–1990 m.“ (1995 m.) ir kituose darbuose į literatūros reiškinius žvelgiama panoramiškai, jaučiant tradicijos perspektyvą. Buvo „Lietuvių literatūros istorijos“

išleistos rusų kalba vyriausiasis redaktorius. Maskvoje išleistos jo apybraižos apie E. Mieželaitį ir V. Mykolaitį–Putiną. Rusų ir anglų kalbomis išspausdinta „Panoraminė lietuvių literatūros apžvalga“, – taip rašoma bibliotekos informacijoje <http://www.gargzdaivb.lt/lt/apie-mus/akademikas-jonas-lankutis>

Išleista „Jonas Lankutis: bibliografija“ (1985, parengė Teresė Gustienė; spec. redaktorė Paulė Mikelinskaitė).

1995 m. kovo 5 d. laikraštyje „Vakarinėse naujienos“ atspausdintame nekrologe „Netekome Jono Lankučio“ rašoma: „Visas šio tauraus žmogaus gyvenimas buvo skirtas klasikinės ir šiuolaikinės literatūros tyrinėjimams, pažymėjo Lietuvos Prezidentas Algirdas Brazauskas, reikšdamas užuojautą velionio šeimai, giminėms, bičiuliams, bendražygiams. Jis taip pat sakė, kad „visą kūrėjo mokslinę ir visuomeninę veiklą lydėjo pasiaukojimas Tėvynei, tikėjimas humanistiniais idealais, kūrybinėmis žmogaus ir tautos galiomis“. Vieną pirmųjų savo darbų skyręs M. Mažvydo „Katekizmo“ 400 metų jubiliejui, Jonas Lankutis vėliau paskelbė šimtus literatūros mokslo ir kritikos straipsnių Lietuvos bei kitų šalių spaudoje, [...] išleidęs daugiau kaip dvi dešimtis knygų. [...] Apie savo veiklą Jonas Lankutis yra rašęs: „... dirbant kritikos ir literatūros mokslo baruose, gyvenimas diktavo daug įvairių temų. Tačiau dažniausiai akis kryo į dramatinio pobūdžio literatūrą. Nuo to laiko, kai perskaičiau Vinco Krėvės „Šarūną“, Vinco Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“, itin imponuoja tie literatūros herojai, kurie gyvena ir veikia sudėtingose istorinėse bei psichologinėse situacijose, lemtingai išbando savo dvasines jėgas svarbiose visuomeninio ar individualinio gyvenimo kryžkelėse.“ „Jono Lankučio kritika turėjo gynybinę funkciją Ji ne tiek vertino meniškai, kiek stengėsi įteisinti kūrinis to meto sistemoje. Nors ir mąstydamas anuometinėmis kategorijomis, jis įrodinėjo, kad socialistiniam realizmui reikalingas tragiškumas ir intelektualinė įtampa“ – taip apie literatūros tyrinėtojo ir kritiko darbu, Lietuvos menininkų rūmuose minint Jono Lankučio jubiliejų, sakė jo kolega Vytautas Kubilius.

2000 m. gruodžio 28 d. Klaipėdos rajono savivaldybės viešajai bibliotekai suteiktas akademiko Jono Lankučio vardas <http://www.gargzdaivb.lt/lt/>

2003 metais rugpjūčio 11 d. J. Lankučiu buvo suteiktas Gargždų miesto garbės piliečio vardas.

2006 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido knygą „Jonas Lankutis literatūros kasdienybėje“ (sudarytoja Donata Mitaitė). Tai straipsnių rinkinys apie J. Lankutį bei jo paties rašyti straipsniai apie Paukštelio, Grušo, Mero, Mykolaičio-Putino, Mikelinsko kūrinius, laiškai ir atsiminimai.

2015 m. vasario 4 d. Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešojoje bibliotekoje surengtas Akademiko atminimui skirta popietė „Kaip svečias, pakviestas į šventę šviesią...“. 2015-iejai – kupini sukakčių: 15 metų nuo vardo suteikimo bibliotekai, 75-eri nuo bibliotekos įkūrimo, 90-osios akademiko gimimo ir 20-osios mirties metinės. Bibliotekoje įrengtas memorialinis Jono Lankučio stendas. Mokslininko palikuonys padovanojo bibliotekai tėvo asmeninių daiktų ir dokumentų.

„Man atrodo, kad didžiulę pagarbą, o tuo pačiu ir nuoširdumą sudėjome net į patį prisiminimą apie akademiką popietės pavadinimą: „Kaip svečias, pakviestas į šventę šviesią...“ [...] „Bangai“ pasakojo Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešosios bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Diana Ciparienė. Ji smagiai prisiminė, kad mokslininko šeima, pajutusi, kaip pagarbiai biblioteka saugo jo atminimą, leido gargždiškiams bibliotekininkams vadintis „lankutyne“ arba „Lankučio karalyste“. „Kai dalyvaujame bibliotekininkų seminaruose, konferencijose, festivaliuose, patys taip pasivadiname savo komandą, o mūsų kolegos jau taip yra pripratę, tad kitaip kaip „lankutyne“ mūsų ir nevadina“, – šypsosi Diana.“ – tai ištrauka iš 2015-03-04 Klaipėdos rajono laikraščio „Banga“ redaktorės Vilijos Butkuvienės straipsnio „Autoritetas kultūros labui“. Toliau autorė pažymi, kad „Akademikas J. Lankutis, net pasiekęs literatūros mokslo aukštumas, niekada nepamiršo savosios tėviškės – Gargždų, palaikė labai nuoširdžius santykius su savo giminaičiais, bibliotekininkais [...] Literatūros kritikai, žurnalistai J. Lankutį gerbė už tai, kad jis savo įgytą autoritetą stengėsi naudoti lietuvių kultūros labui. Gargždiškis sostinėje buvo mėgiamas už žemaitiškai flegmatišką būdą, humoro jausmą, toleranciją, už apie save skleidžiamą geranoriškumo atmosferą, kuri, pasak amžininkų, neleisdavo įsikeroti nesutarimams ir konfliktams „Būdingiausias Jono Lankučio charakterio bruožas turbūt buvo blaivumas. Proto blaivumo jis neprarasdavo net ir sudėtingiausiose situacijose, tiek būdamas studentas, tiek Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorius. Labai klysta tie, kuriems Jonas Lankutis atrodė oficialus, vos ne valdiškas kritikas ir literatūros tyrinėtojas. Tiesa, ir valdžios akyse jis turėjo didelį autoritetą. Tačiau visur ir visada jis pirmiausia buvo mūsų literatūros, kultūros ugdytojas ir gynėjas“, – savaitraštyje „7 meno dienos“ yra atsiliepęs kalbininkas Algirdas Sabaliauskas.“

Aldona Vareikienė straipsnyje „Literatūros pasaulyje ryškus gargždiškio pėdsakas“ 2015-03-21 Klaipėdos r. laikraštyje „Banga“ aprašydama J. Lankučio atminimui skirtą renginį, pažymi: „literatūros kritiką traukė sudėtingos, stiprios, tragiškiems konfliktams pajėgios atsispirti asmenybės literatūros klasikų Vinco Mykolaičio-Putino romanuose, Balio Sruogos, Justino Marcinkevičiaus, Juozo Grušo, Vinco Krėvės dramose. Literatūros kritikas akcentuoja jose vykstančius moralinius ir psichologinius išbandymus, tokias vertybes, kaip humaniškumas, dramatiškumas, nacionalinės tradicijos. Kritikas taip pat pasitarnavo grąžindamas į literatūrą svarbiausias Vydūno dramas. Reikšminga ir paskutinė Jono Lankučio parašyta knyga „Lietuvių egzodo dramaturgija“ (1995 m.). [...] Artimieji ir draugai prisimena, kad Juozas Lankutis buvo džentelmenas, elegantiškas vyras, apsirengęs dailia eilute, visada su skrybėle ir kaklaraiščiu – ne veltui gi žinomo siuvėjo vaikas. Kaip teigia jo dukra Margarita, Lankučio tėvas buvo linkęs matyti sūnų, pratęsiantį jo amatininkystę. Tačiau jį, iš prigimties linkusį į humanitarinius dalykus, labiau imponavo motinos, kilusios iš vyskupo Motiejaus Valančiaus giminės, pasaulėjauta, jos skatinimas skaityti, mokytis, tad tokį kelią ir rinkosi.“

„In memoriam Jonas Lankutis „Kaip svečias, pakviestas į šventę šviesią...“ 1925–1995“ <https://www.youtube.com/watch?v=07-cZY3kBug> (filmuotą nuotraukų apžvalgą parengė Vytautas Rimavičius).

Parengė LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus
mokslinė sekretorė Aurika Bagdonavičienė.

Naudoti šaltiniai:

1. Asmens byla, LMA archyvas.
2. LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus archyvinė medžiaga.
3. https://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Lankutis
4. <https://www.vle.lt/Straipsnis/Jonas-Lankutis-25386>
5. <http://krastas.klavb.lt/lankutis-jonas-1925-1995/>
6. <http://lt.cultural-opposition.eu/registry/?type=people&size=50&sort=birthDate.asc>
7. <http://www.gargzdaivb.lt/lt/component/content/article/19-garbes-pilieciai/144-jonas-lankutis>
8. <http://www.gargzdaivb.lt/lt/apie-mus/akademikas-jonas-lankutis>
9. <http://www.gargzdaivb.lt/lt/naujienos/313-pagerbtas-akademiko-atminimas>
10. Vilijos Butkuvienės straipsnis „Autoritetas kultūros labui“ Klaipėdos r. 2015-03-04 laikraštyje „Banga“
<http://gargzdai.lt/literaturos-mokslininkas-j-lankutis-gimtinen-sugris-sveciu/>
11. Aldonos Vareikienės straipsnis „Literatūros pasaulyje ryškus gargždiškio pėdsakas“ Klaipėdos r. laikraštyje „Banga“
<http://www.gargzdai.lt/literaturos-pasaulyje-ryskus-gargzdiskio-pedsakas/>

Nuotrauka iš <http://www.gargzdaivb.lt/lt/apie-mus/akademikas-jonas-lankutis>